

Anarchism a jeho potírání.*)

I.

Zběsilý čin naplnil svět hrůzou a zděšením. Jest lidsky až příliš pochopitelné, že do žalu mísí se hlasité volání po odplatě a obraně. Myšlenka mezinárodních opatření proti politikům dýky a bomby, která se po anarchistických atentátech minulých let vždy poznovu vynořovala, dere se nyní opět v popředí. Itálie, vlast' Caseriov, Angiolittův, Acciaritův a Luccheniův, uvažuje vážně o otázce mimořádných opatření proti anarchistům, a zdá se, že tentokrátě snáze bude dosaženo dorozumění států, jehož v dřívějších případech nikdy docíliti lze nebylo. Jakého druhu budou kroky, které se mají podniknouti, a jaké naděje na úspěch budou poskytovat, bude podstatně záviseti na tom, zdali zamýšlená konference bude spoléhati na tradicionelní, ale velmi špatně osvědčenou metodu diplomatickou a policejnépolitickou, či zda se bude snažiti, aby svá therapeutická opatření zařizovala dle co nejlepšího pathologického porozumění případu jednotlivému.

Vůbec jest právo konstituované společnosti, přijmouti boj jí nabídnutý, nepopíratelné, avšak jenom jediná taktika může tu býti správnou. Příliš mnoho nebo příliš málo, nebo dokonce pochybený prostředek může zlo spíše zvětšiti místo odstraniti. Myslíme, že péče konference nebude se smět obmeziti na zamezení atentátů; celá otázka anarchismu, jeho genese a tvarů, v nichž se zjevuje, bude se musit rozvinouti, neboť jenom tak lze dosíci, ne-li již odstranění podnětů k sociální nespokojenosti vůbec, tedy aspoň odstranění přímo antisociálních výbuchů této nespokojenosti.

Přes vše protivnictví, jaké chováme naproti učení anarchistickému, přes všechnu ošklivost, jakou nás naplňují zločiny podobné ženevskému, musíme trvati na tom, že theorie anarchismu a theorie praxe, která se zde provádí, jsou věci rozdílné, že však nauka a kritika společenských poměrů musí zůstati bezpodmínečně svobodna. Politika atentátu není v žádné nutné vnitřní

spojitosti s theorií t. zv. anarchismu. Vražda politického odpůrce plyne právě tak málo z názorů Stirnerových nebo Proudhonových nebo Krapotkinových a Reclusových, jako neplynul čin Ravailacův z nauk katolické církve, hrůzovláda konventu ze zásad Rousseauovy Smlouvy společenské nebo čin Sandův z podstaty německých spolků buršáckých. Nauka anarchistická sama o sobě obsahuje ne méně a ne více pravd i bludů, jako každá jiná nauka, která se snaží vývoj společnosti vtěsnati ve směr a priori vytčený.

Klade-li socialism jednostranně důraz na význam svazku kolektivního, chce anarchism neméně jednostranně uskutečniti blaho individua co největším odstraněním každého řádu společenského. Ten druh individualismu, jak jej hlásá Stirnerův »Jedinec a jeho vlastnictví«, je možný jen v — anarchii, třeba Stirner tohoto slova nikdy neužil, ba snad ani neznal.

Podobně má se věc s Proudhonem, dosud jediným opravdu vážným myslitelem, který hleděl anarchism vědecky odůvodniti. I dle Proudhona nemělo býti příčinou hospodářské bídý ono známé *laisser faire*, nýbrž to, že v nynějším řádu společenském ve skutečnosti ono volné působení hospodářských sil jest rušeno, že není právě tak svobody hospodářské jako politické, protože několik mocných tuto volnost zabralo pro sebe. Základní vada společenského řádu tkví dle Proudhona v tom, že společnost jest organizována shora místo zdola, a on navrhuje tudíž reorganizaci společnosti zdola prostředkem nového volného seskupení společenského; starý autoritářský stát má býti nahrazen anarchií, status kontraktem. Jest podivno, jak se pravda a blud směšují v hlavě tohoto muže, jehož význam většinou tak jest zneuznáván, z něhož Marx tak bohatě čerpal a jemuž se tolik posmíval. Budiž ostatně k jeho ospravedlnění podotčeno, že nedoporučoval nikdy násilný převrat staré společnosti, nýbrž toliko ponenáhlou reformu společnosti v svém smyslu, o kterou se také sám zřízením lidové banky s velkým neúspěchem pokusil. Lidovláda měla býti připravována výchovou lidovou.

Proudhonovy ideje ujal se v nejnovější době opět Hertzka ve »Freilandu«; moderní anarchism ostatně Proudhonova řádu společenského dávno se vzdal, byť mu ještě příliš autoritářský, ochraňoval příliš vlastnictví.

Nová epocha vzešla anarchismu vlivem Rusů. Bakunin ideu Proudhonovu, převést poměry znenáhla politickým pochodem přetvořovacím prostřednictvím všeobecného práva volebního v anarchii, odmítl právě tak, jako Proudhonovu myšlenku demopaedie, totiž vychování lidského pokolení vědou k anarchii. Nikoliv evoluce (vývoj), nýbrž vzbouření, a sice ihned, zničení všeho toho, co se zove »pořádkem«, — všechno ostatní podá se samo sebou. Bakunin

*) A. V. Zenker v »Zeitschrift für Socialwissenschaft« 1898, seš. 10. Od Zenkera pochází první obsáhlé vědecké zpracování theorií anarchistických (»Der Anarchismus, Geschichte und Kritik der anarchistischen Theorien«, Jena 1895, stran 258).

vštěpoval na Proudhonský anarchismu Hercenovu nauku o kataklysmech, učinil jej revolucionářským.

Moderní škola theoretických anarchistů, která se kupí kol Krapotkina, odložila konečně i mutualistickou organizaci Proudhonovu, která ponechávala pracovní vlastnictví jednotlivých skupin kolektivních, a postavila program ryze komunistický. Dle Krapotkina záleží anarchie: 1. v osvobození výrobce ode jha kapitálu, ve společné výrobě a volném užívání všech výrobků společné práce, 2. v osvobození od jha vládního, ve volném vývoji jednotlivců v jich skupinách a skupin ve federacích, ve volné organizaci postupující od jednoduchého ke složitějšímu dle potřeb a nynějších snah, a 3. v osvobození od náboženské morálky.

To jest program, který dnes přijala převážná většina anarchistů, zvláště anarchisté románští, to jest i program, k němuž se přiznává především t. zv. anarchismu činný. Je to program revolucionářský, ale nelze z něho snadno bez sofistiky odvoditi taktiku atentátu a úkladné vraždy nevinných, ani hromadného vraždění nevinných. Jsou i dnes nesčetní anarchisté, a ne pouze příkré individualističtí a evolucionářští, jako J. H. Mackay, Auberon Herbert, Egidy, nýbrž komunističtí a revolucionářští anarchisté, jako Reclus, kteří atentátu hořce litují a jej zavrhuji. A vskutku není t. zv. »propaganda činu« plodem nauky anarchistické, nýbrž ruského nihilismu a ruských poměrů vůbec. Její otcové jsou Hercen, Bakunin a Něčajev. Všichni tři nejsou vyslovení anarchisté, ani Bakunin ne, třeba že jej zovou otcem moderního anarchismu. Oni jsou spíše radikální theoretikové pouhého ničení a revoluce za každou cenu a v každé formě, ať má již naději na úspěch čili nic. Abychom porozuměli tomuto stanovisku, musíme v úvahu vzít poměry v Rusku.

»U nás,« praví Stepňak, rovněž pouhý nihilista, který často neprávem za anarchistu byl označován, »u nás je revoluce nebo i jen jakékoli významnější povstání, podobné pařížským, absolutně nemožno. Naše města hostí jen desetinu všeho obyvatelstva a většina jich jsou pouze veliké vesnice, na míle od sebe vzdálené. Skutečná města, na př. s 10 nebo 15.000 obyvatelů, tvoří jen 4 nebo 5% všeho obyvatelstva, t. j. asi 3 nebo 4 miliony. A vláda, která rozkazuje vojenskému kontingentu všeho lidu, to jest asi 1.200.000 vojákům, může 5 nebo 6 vynikajících měst, těch jediných míst, kde by vůbec nějaké hnutí bylo možno, proměnit v opravdové vojenské tábory, jak tomu skutečně jest.« Stepňak praví dále: »Proti vládě, jako jest ruská, je přípustný každý prostředek. Ona není strážcem lidu nebo majoritou lidu, ona jest organizovanou nespravedlností. Občan nepotřebuje jí respektovati více, než bandu lupičů. Ale jak strážiti tuto kamarillu, která se skrývá za lesem bajonetů?

Jak osvoboditi zemi od ní? Poněvadž bylo absolutně nemožno, zmociti tuto překážku násilím, jako v jiných šťastnějších zemích, je nutné hnutí postranní. Zvedá se terrorismus. Počat byv v nenávisti, kojen jsa patriotismem a nadějí, vzrůstá v elektrické atmosféře, naplněné entusiasmem, jež vzbudil heroický čin.«

Musíme tento taktický názor, celému ruskému nihilismu vlastní, dobře znáti, chceme-li rozuměti tomu, co hlásali Bakunin a jeho alter ego Něčajev. V listech studujícím (*Paroles adressées aux étudiants*), jež oba společně vydávali, vyzývají jsou studující, aby se nestarali o »prázdnou vědu«, v jejímž jméně jim se mají svázati ruce, aby opustili universitu a šli mezi lid. Nemají se však obracet pouze na sedláky a tyto revoltovati, je prý potřebí přivolati i loupežníky. Loupežnictví prý patří k nejčestnějším formám ruského života národního. Lupič je hrdina, ochránce a mstítel lidu, nesmířitelný nepřítel státu a každého státem založeného řádu společenského a občanského, bojovník na život a na smrt proti této civilisaci úředníků, slechticů, kněží a koruny. Ruský loupežník je prý pravý a jediný revolucionář, revolucionář sans phrase, bez knižní retoriky, neunavný, nesmířitelný a v akci neodolatelný revolucionář, revolucionář sociální a lidový, nikoliv politický a třídní.

Čemu zde Bakunin a Něčajev učí, jest něco zcela nového, bez příkladu v dlouhé řadě revolucionárních činů, dříve páchaných. Tito mužové nežádají otevřený boj proti společnosti, nazývají jej bezvýsledným; co žádají, jest vpád do společnosti zločinem, vzrušení duchů hrůzou. Něčajev slil tuto hrůznou nauku v systém, v revolucionářském katechismu: »Slovo,« praví zde, »má pro nás cenu, jen následuje-li po něm v zápětí čin. Ale ne všechno je činem, co se tak nazývá: na př. jest skromná a příliš obezřetná organizace tajných společností bez vnějších projevů v našich očích jen směšnou a nesnesitelnou hračkou. Vnějšími projevy nazýváme jen řadu jednání, která pozitivně ničí cokoli, osobu, věc, poměr, co překáží emancipaci lidu. Nešetřice života musíme řadou odvážných, ano nesmyslných atentátů vpadnouti v život lidu, vštípiť mu víru v jeho moc, jej budit, sdružovati a k vítězství jeho věci vésti.«

To jest nauka o akci, o propagandě činu, kterou Bakunin koncem 60. a počátkem 70. let vočkovával radikálnímu dělnictvu obvodu Lemanského a krajiny Jurské ve Švýcarsku.

Pavel Brousse, věrný stoupenec Bakuninův a vůdce prvního anarchistického sdružení, pověstné »jurské federace«, dal dáblské nauce Něčajevově poslední populární formulaci. »Činy se všestranně přetřásají, lhostejné massy táží se po jejich příčinách, upozorňují se na novou nauku a diskutují o ní. Jakmile lidé jsou pak již tak daleko, není těžko mnohé z nich získati.« Proto doporučoval vzpouru a atentát, ne aby

jimi dosavadní řád odstranil, nýbrž pouze k účelu »propagandy«.

Že toto ruské importní zboží došlo takého ohlasu u radikálního dělnictva Jury a odtud u dělníků jihofrancouzských, italských a španělských, má více než jednu příčinu. Neposlední příčinou bylo asi rozladění dělnictva proti autokratické strannické vládě, kterou prováděla londýnská generální rada »internacionály«. Bakunin uměl velmi dovedně využítovati tohoto rozladění a svěsti protiautoritářský rys dělnictva směrem své propagandy činu. A rovněž nebylo náhodou, že právě západní Svýcary, jižní Francie, Itálie a Španělsko zapřísáhly se na novou nauku a tvoří ještě dnes hlavní obvody činného anarchismu. Proletarisování a sociální bída učinila patrně obyvatelstvo právě těchto zemí zvláště způsobilým pro přijetí jak anarchistické doktriny, tak nihilistické propagandy činu.

Platí dnes jaksi za nepopírané dogma, že proletarisování mass je průvodním zjevem pokračujícího industrialismu. Naproti tomu lze však namítnouti, odkud se vzaly veliké massy proletářské před francouzskou revolucí a odkud počátkem tohoto století vzešlo hrozné proletarisování v Anglii? Obě země byly tehdy teprve v přechodném období od života rolnického ku průmyslovému. Jinde již jsem prokázal, že hrozný proletariát v Rakousku před r. 1848 byl původu ryze agrárního a spadal nikoli na vrub mladého průmyslu, nýbrž upadajících poměrů zemědělských. Právě tak je sociální bída Ruska následkem neudržitelného zřízení selského a i v obou hlavních sídlech činného anarchismu, v Itálii a Španělsku — které obě země nejsou státy průmyslovými — je nebezpečný proletariát ryze agrárního původu. Není tu místo obšírně dokazovati, ale je každému snadno zjednat si potvrzení o tom, že průmyslové dělnictvo, náležející k novému období vývoje společnosti, kloní se převážně k organizaci a zákonité agitaci, kdežto agrární proletariát, smutný to zbytek přežilých vymírajících formy hospodářské, dává přednost snahám rozkladným, více ke zničení než nápravě směřujícím. Tím se do jisté míry vysvětluje dvojitý proces, který se v lůně společnosti dokonává při přechodu z jedné hospodářské formy do druhé, tím se však i vysvětluje, proč právě Itálie a Španěly tak smutně vynikají v dějinách anarchismu činu.

Vlastní historická úloha anarchismu činu počíná londýnským kongresem z r. 1881. V agitaci, kterou jurská federace zahájila a rozvinula, nastal brzy následkem šíření socialistické organizace úpadek a koncem let sedmdesátých zdálo se, jakoby anarchismu zmocnilo se rychlé odumírání. Tu přišel v r. 1878 v Německu zákon socialistický. Poněvadž jím zákonná agitace soc.-demokratická byla ochromena, tvořily se uvnitř dělnictva radikální skupiny, které vedeny jsou od agitatorů Mosta a Hasselmanna

vydaly heslo, že nyní, kdy zákonitá agitace je vyloučena, dlužno věnovati všechny síly přípravě revoluce. Za takovou přípravu prohlašoval Most ozbrojení všech socialistů, energickou tajnou agitaci k bouření mass a především revoluční činy a atentáty. Tato agitace měla býti prováděna zcela malými »skupinami« o nejvýš 5—6 mužích. Sociálně demokratická strana vyloučila sice Mosta ze svých řad, když hlásal čirý anarchismus, ale pod vlivem nálady, vzbuze-
zené zákonem socialistickým, vyobcováním ze strany vliv Mostův nezankl, nýbrž naopak co den rostl. Londýnská organizace »Socialdemocratic Working Mens Club«-u byla brzy po jeho příchodu do Londýna v jeho rukou. Ve Francii, Španělsku, Italsku, Švýcarech, Německu, Rakousku a Americe anarchismus jeho agitací probudil se k novému životu nebo našel nové útluky, a když r. 1881 velký anarchistický kongres v Londýně vydal program činného anarchismu a skupinového rozdělení, počala ve všech zemích éra anarchistických spiknutí a atentátů.

Od r. 1884 bylo pozorovati úpadek nebo aspoň ustupování propagandy činu. Zostřená síla, s jakou nyní asi od 5 let činný anarchismus zejména v zemích románských vystupuje, zdá se, že stojí již v jiném znamení. Organizace trvá však dle návrhu Mostova.

Všechno těžisko spočívá dnes ve skupině, která nad to jest velmi malá a má ráz nanejvýš měnlivý. Dle povolání, osobních styků, místa pobytu a pod. spojuje se 5, 7, nanejvýš tucet osob ve skupiny, aby se po jisté době opět rozešly. Vespolek jsou skupiny ve spojení skoro jen pomocí ambulantních prostředníků. Této organizaci odpovídá úplně ryze individuální ráz »činů«; anarchistická spiknutí vyšla z mody; atentáty poslední doby vznikly skoro výhradně z popudu ryze individuálního.

II.

Tázeme-li se nyní po tomto stručném přehledu dějin anarchismu, co se proti němu provéstí dá, jak lze proti němu bojovati, musíme především opakovati, že dlužno potírati ne anarchisty, nýbrž »propagandisty«. Jsou propagandisté, kteří ve skutečnosti nejsou anarchisty, ani Most není theoretický anarchist, nýbrž přívrženec luzovlády; naopak jsou četní theoretičtí anarchisté, kteří propagandu činu odsuzují; theorie a propaganda souvisejí vespolek jen jednotlivými osobami.

Při takovémto rozlišování anarchistů a propagandistů může však stát postupovati proti anarchistickým zločincům nejenom represivně, nýbrž v jistém smyslu i preventivně. Přiznání se k anarchismu je přípustno, naproti tomu pokládáme již pouhé přiznání se k propagandě činu za trestný čin, poněvadž za všech

okolností, a sice nepouze potenciálně, znamená schvalování a velebení zločinů a i podněcování k nim. Vypovídací řízení, jaké jednotlivé státy provádějí, snad se tu vskutku osvědčí, vypořádání mělo by se však, aby se zamezily chikany politické, díti vždy toliko na základě soudcovského výroku, nikoli jen cestou správní. Ovšem odstranění břemene z jedné země do druhé má málo smyslu. Zde by tudíž byl bod, kde by mezinárodní dohodnutí mělo počítati, aby se dosáhlo jisté rovnoměrnosti. Každá země podrží své anarchisty činu a zakročuje proti nim dle vlastních zákonů, potrestá je nebo rozešle do pracovních kolonií. Další mezinárodní akce bude proto bez významu, protože mezinárodní organizace anarchistů neexistuje. Ostatně by přísné, ale spravedlivé a úzkostlivě svých mezí šetřící stíhání propagandy činu nezůstalo docela bez preventivního účinku, třeba že si od toho nelze slibovati účinku radikálního.

O tom musejí státy a vůbec společnost býti přesvědčeny: žádná ostražitost nezabrání atentátům, žádná přísnost neodstraší fanatiky a žádný systém mezinárodní policie nezamezí šíření činného anarchismu, nezmizí-li chorobná látka, vězíci v těle sociálním. Pokud se v Italii špatný systém vládní druží k zakořeněným zlům hospodářským a k převelikému vzrůstání obyvatelstva,*) potud bude Italie svým proletariátem zaplavovati země sousední a přiváděti vždy znovu nákazu sociálního zoufalství z nemocné části společnosti do zdravé. Pokud v jistých státech ne pouze míra politických práv, nýbrž i míra ochrany, poskytované osobní bezpečnosti, řídí se dle stavu, majetku nebo titulu, pokud zde proto celé třídy společnosti mají příčinu zoufatí o dobré vůli státu ke konání spravedlnosti, potud bude nauka o zbytečnosti a škodlivosti státu nacházeti proselytů. Zde pak moc mezinárodních kongresů ovšem končí.